

Regionalna ekonomija – CG 02

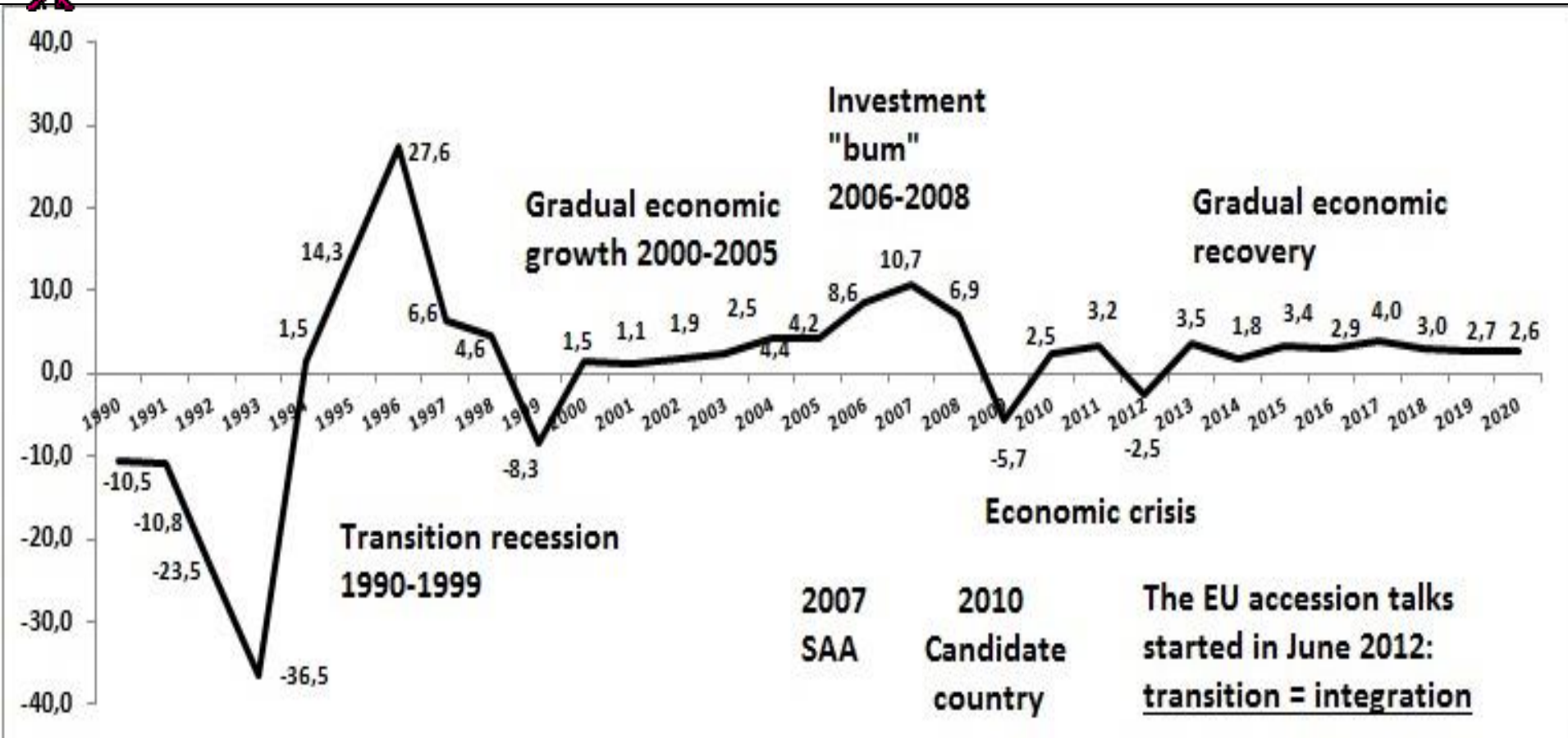
REGIONALNA I RAZVOJNA POLITIKA U SAVREMENIM USLOVIMA

Prof. dr Gordana Đurović

Upravljanje razvojem, strateško planiranje i makroekonomska politika u savremenim uslovima

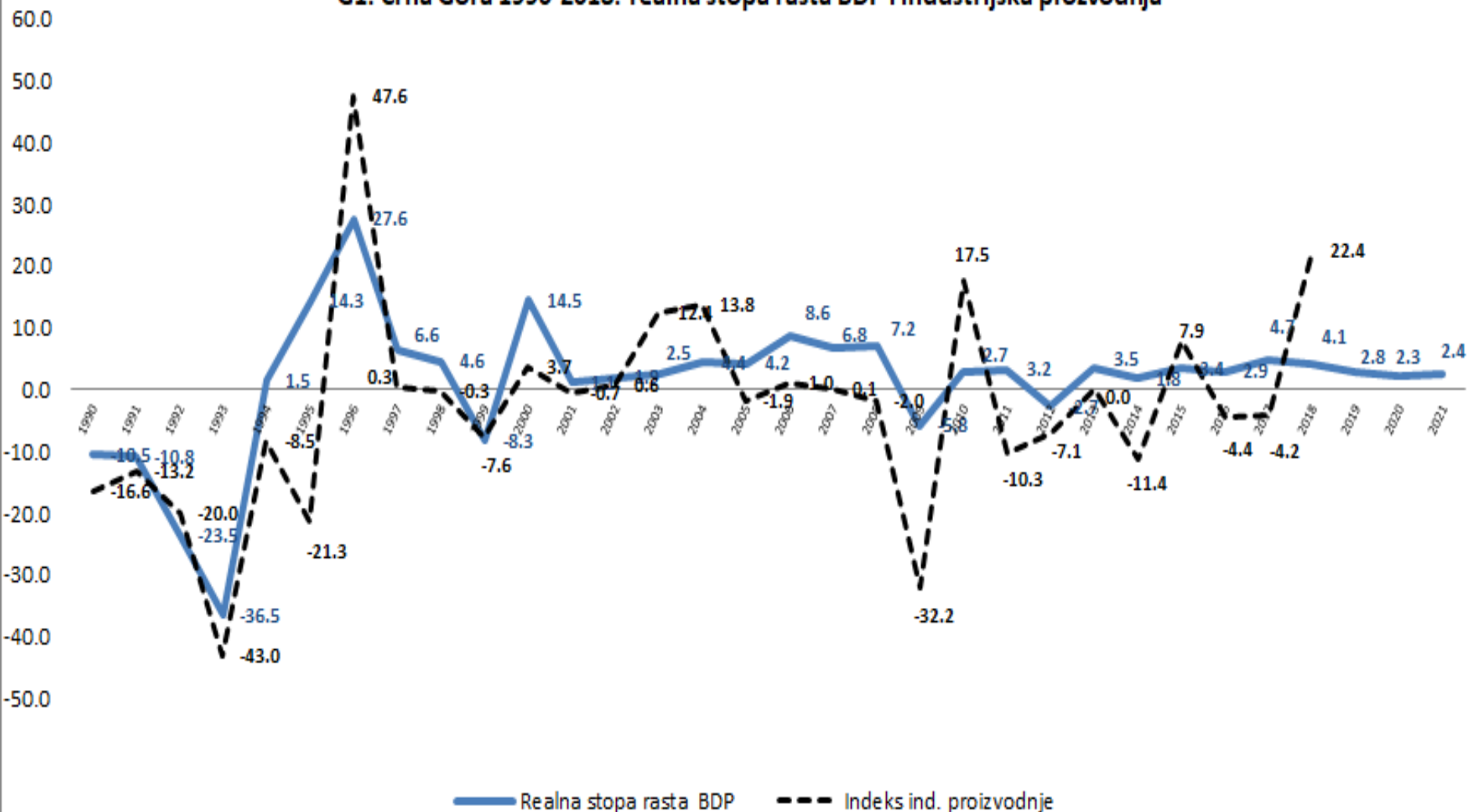
- **4. februara 2003.** formirana Državna zajednica Srbija i Crna Gora (Ustavna povelja), koja je u narednom **trogodišnjem periodu** trebala proći test održivosti i funkcionalnosti ili dati pravo da jedna od država članica dvočlane državne zajednice organizuje referendum po pitanju nezavisnosti
- **Dva ekonomska sistema** – Zakon o harmonizaciji ekonomskih sistema (avgust 2003, tzv. “Ekonomska povelja”), kontribucije u budžet SCG za mali broj zajedničkih nadležnosti na nivou Državne zajednice
- **Dva ekonomska sistema** - različite ekonomske strukture postojala su u dvije republike, dva monetarna sistema sa različitim valutama, dva carinska sistema sa različitim nivoom carinske zaštite, odnosno dva ekonomska sistema sa visokim stepenom autonomnosti u kreiranju strateških pravaca razvoja i gotovo samostalnim vođenjem ekonomskih politika u državama članicama, kao i sa veoma preciznim u znatno suženim obimom zajedničkih nadležnosti na nivou Državne zajednice
- **Uvođenje DM (XI 1999) i kasnije EUR (1.1.2002.)**
- Agenda ekonomskih reformi 2003-2005 (2007)
- Nezavisnost, 21.5.2006.
- Nacionalni program za integraciju CG u EU - NPI 2008 – 2012 (tranzicija prerasta u integraciju, Evropska agenda CG)

Dinamika privrednog rasta i razvojne faze Crne Gore 1990-2016 i projekcije 2020

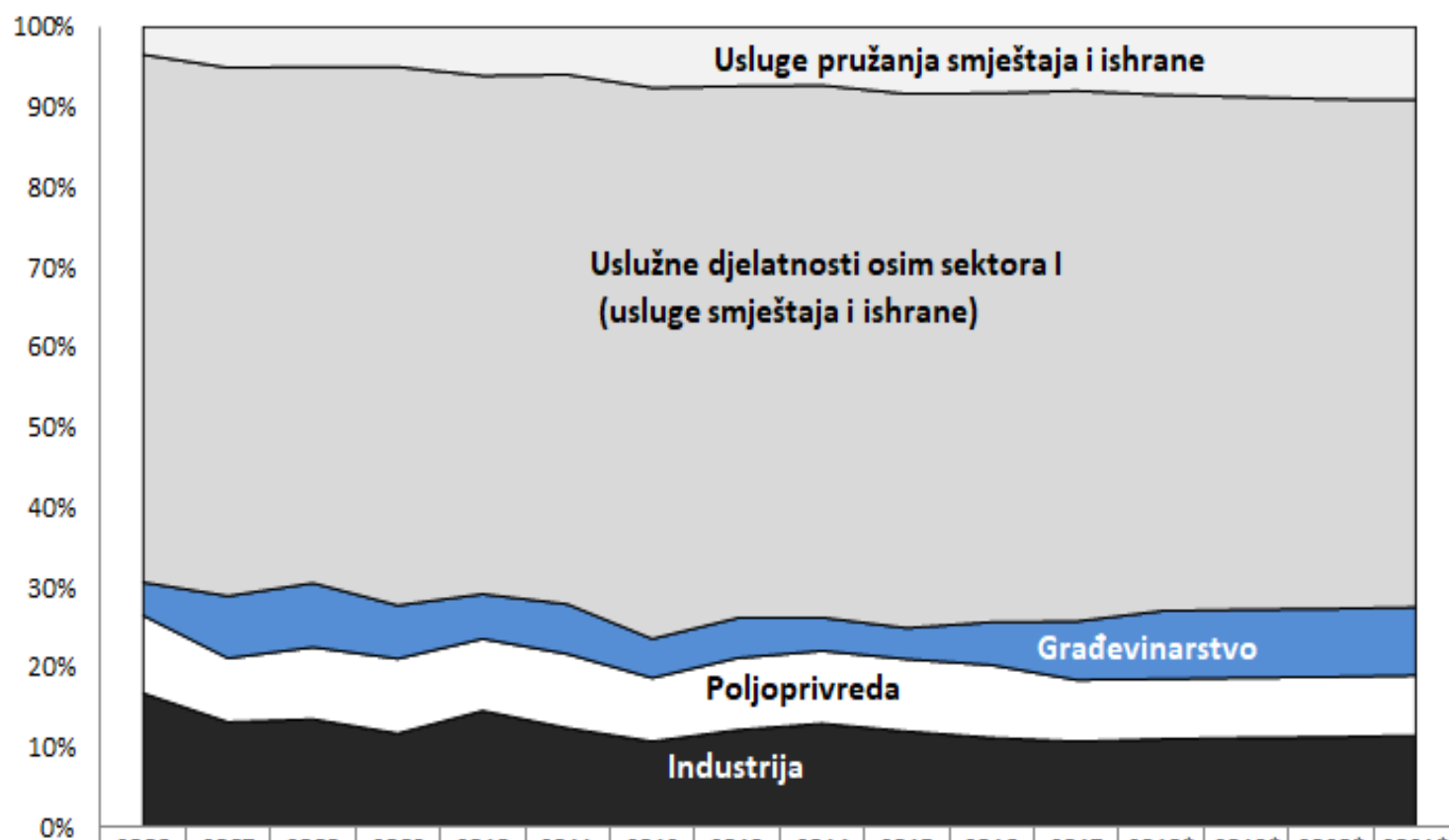

RAZVOJNE RAZE: 1. tranziciona recesija 1990-1999; 2. postepeni ekonomski oporavak 2000-2005; 3. Investicioni "bum" 2006-2008; 4. Ekonomska kriza za dvostrukim dnom 2009-2013; 5. Postepeni ekonomski oporavak i povratak na putanju rasta;

G1. Crna Gora 1990-2018: realna stopa rasta BDP i industrijska proizvodnja

G2. Struktura BDV 2006-2017. i projekcije do 2021. godine

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018*	2019*	2020*	2021*
□ Usluge pružanja smještaja i ishrane (I)	4%	5%	5%	5%	7%	6%	8%	8%	8%	9%	9%	9%	9.3%	9.6%	9.9%	10.0%
□ Uslužne djelatnosti (osim sektora I)	68%	70%	68%	71%	69%	70%	75%	72%	72%	73%	72%	72%	70.5%	70.0%	69.6%	69.3%
■ Građevinarstvo (F)	4%	8%	8%	7%	6%	7%	5%	5%	5%	4%	6%	8%	9%	9%	9%	9%
□ Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo (A)	10%	8%	9%	10%	10%	10%	9%	10%	10%	10%	10%	8%	8.2%	8.2%	8.2%	8.2%
■ Industrijska proizvodnja (B, C, D, E)	17%	14%	14%	12%	15%	13%	12%	13%	14%	13%	12%	12%	12.0%	12.2%	12.3%	12.5%

Faze reformi: 2000. - ...

- I. Nakon okončanja tzv. **prve generacije reformi** (**privatizacija, unutrašnja cjenovna i spoljnoekonomska liberalizacija, makroekonomska stabilizacija**), prelaskom iz niže razvojne faze (1000 \$ – 3000 \$ BDP/pc) u višu razvojnu fazu (3000 \$ - 9000 \$ BDP/pc).

- II. Crna Gora istovremeno uspješno sprovodi **drugu generaciju reformi** (zaokruživanje sopstvenog pravnog sistema, puna izgradnja i efikasno funkcionisanje tržišnih institucija, koordinacija ekonomskih politika), koja je intenzivirana **poslije maja 2006. godine**.

- III. **Treća generacija** reformi mogla bi se definisati kao proces **evropskih integracija** i suštinski **rast konkurentnosti** crnogorske ekonomije kao odgovor na izazove ekonomske krize.

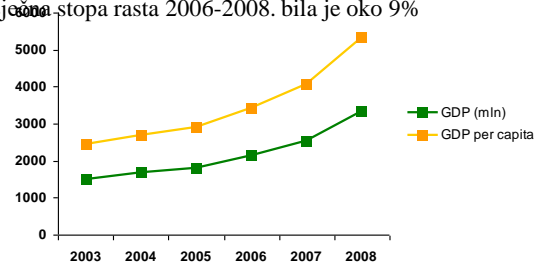
Ekonomski trendovi...

OPIS	2001.	2002.	2003.	2004.	2005.	2006.	2007.	2008.
BDP, mird EUR	1,295	1,360	1,510	1,670	1,815	2,149	2,680	3.086
BDP, realni rast u %	1,1	1,9	2,5	4,4	4,2	8,6	10,7	6,9
BDP/pc u €	2.113	2.208	2.435	2.684	2.912	3.343	4.280	4.908
Industrijska proizvodnja	-0,7	0,6	2,4	13,8	-1,9	1	0,1	-2
Izvoz roba, mil. €	235,2	309,6	270,6	452,1	369,3	441,1	483,4	450,4
Uvoz roba, mil. €	722,4	742,8	629,9	868,6	1.042,8	1457,3	2027,8	2.475,7
Robni bilans	-487,2	-433,2	359,3	-416,5	-673,5	-1.016,2	-1.544,4	-2.025,3
Budž-deficit/suficit /%BDP	-1,6	-2,1	-3,29	-2,18	-2,1	3,4	6,6	0,5
FDI, mil. €	4,7	76,4	43,8	52,6	393	644,3	567,8	581,9
Inflacija	22,8	17,8	7,9	3,4	1,8	2,1	7,7	7,1
Ukupno zaposleni, u 000	141,1	140,1	142,7	143,5	144,4	150,8	156,4	166,2
Regis.nezaposleni, u 000	81,5	80,6	71,7	65,1	54,5	43,2	31,5	28,4
Stopa nezaposlenosti	32,5	30,4	26,7	22,4	18,5	14,7	11,9	10,7
Pros. neto zarada u EUR	107	149	173	195	213	28	338	416

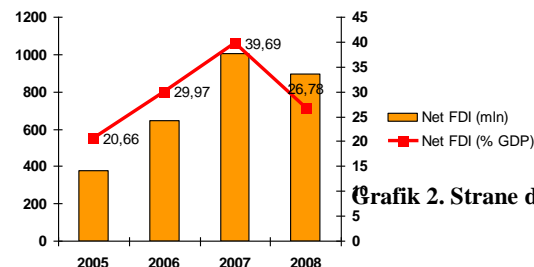
Tri godine od obnove nezavisnosti Crne Gore (2006-2008): ključna postignuća

Grafik 1. Bruto društveni proizvod

- najbrži rast BDP u regionu
- prosječna stopa rasta 2006-2008. bila je oko 9%

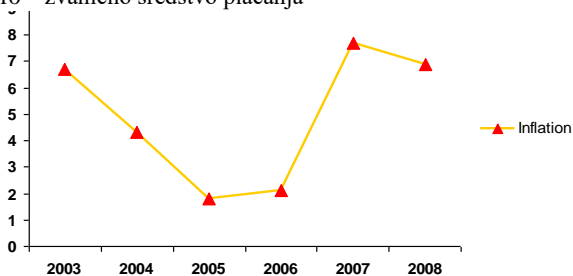
- Crna Gora je bila lider u Evropi prema nivou FDI/pc (blizu 1000 €/pc)

Grafik 2. Strane direktne investicije

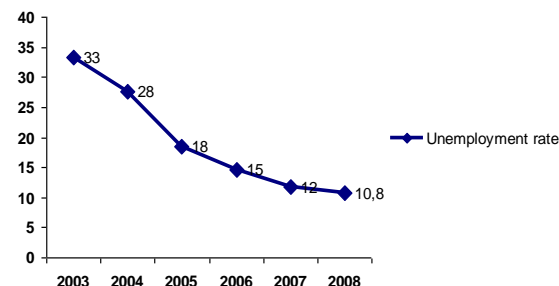
Grafik 3. Inflacija

- nizak nivo inflacije
- euro – zvanično sredstvo plaćanja

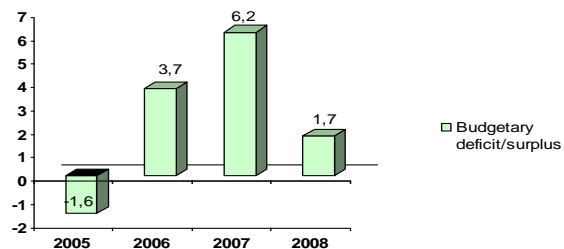
Grafik 4. Stopa nezaposlenosti

- značajan pad nezaposlenosti

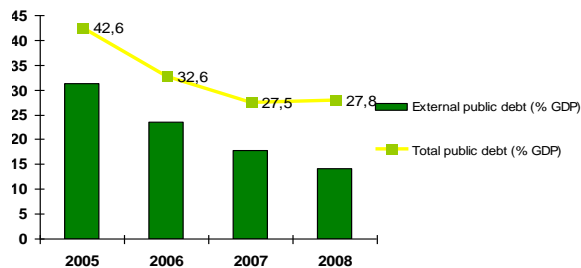
Grafik 5. Budžetski deficit / suficit

- tri godine uzastopno ostvaren je budžetski suficit

Grafik 6. Javni dug

- nizak nivo ukupne, posebno spoljne zaduženosti

„Pregrijavanje ekonomije“, eksterni disbalansi i ekspanzija potrošnje

- ekspanzija kredita, odnosno veći rast kredita od depozita
- visok rast uvoza i stepen pokrivenosti uvoza izvozom ispod 30%
- visok nivo svih vidova potrošnje
- rast plata preko rasta produktivnosti rada
- neispunjavanje obaveza iz privatizacionih ugovora itd.

OPIS	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
BDP, mil EUR	2.980,9	3.125,1	3.264,8	3.181,5	3.362,5	3.457,9	3.625,0	3.729,5
BDP, realni rast u %	-5,7	2,5	3,2	-2,5	3,3	1,8	3,4	2,4
BDP/pc u €	4.830	5.049	5.267	5.129	5.413	5.564	5.827	5.994
Industrijska proizvodnja	-32,2	17,5	-10,3	-7,1	10	1,8	3	-4,6
Izvoz roba, mil. €	296,3	356,6	476,5	391,9	395,7	357,5	325,3	345,3
Uvoz roba, mil. €	1.617,9	1.623,8	1.782,6	1.781,1	1724,3	1.733,9	1.788,8	2.002,6
Trgovinski bilans, robe, % BDP	44%	41%	40%	44%	40%	40%	40%	42%
FDI (% BDP-a)	35,8	17,7	11,9	14,5	9,6	10,2	17,1	9,8
Javni dug (Državni - do 2013)	1.140,2	1.270,7	1.487,2	1.699,5	1.933,7	2022,2	2324,7	2475,4
Javni dug, % BDP-a	38,3	40,9	46,0	54,0	58,1	59,04	64,13	66,37
Inflacija	1,5	0,7	3,5	4,1	2,2	-0,5	1,4	0,4
Ukupno zaposleni, u 000	174,15	161,74	163,08 2	166,51	171,474	173,59	175,61 7	177,47
Regis.nezaposleni, u 000	30,169	32,026	30,521	30,188	34,514	33,284	39,991	49,487
Stopa nezaposlenosti (registr.)	14,8	16,5	15,8	15,3	16,8	16,1	18,5	21,8
Pros. neto zarada u EUR	463	479	476	487	479	477	490	499
Budž-deficit/%BDP	6,7%	-4,9%	-2,4%	-6,5%	-5,2%	-3,1%	-6,6%	-3,8%

- **JAVNI DUG** postepeno opada do 2007, pa opet raste, 2016.g. je 64% BDP-a
- **Neto SDI u GDP-u** postepeno rastu, najviše su bile 2009, a sada su znatno manje, 10%
- **TRGOVINSKI BILANS (robe i usluge) u BDP-u** konstantno je visok, najviši je tokom investicionog buma, zbog velike investicione potrošnje, a zatim postepeno se smanjuje - 22% BDP-a u 2016.godini;

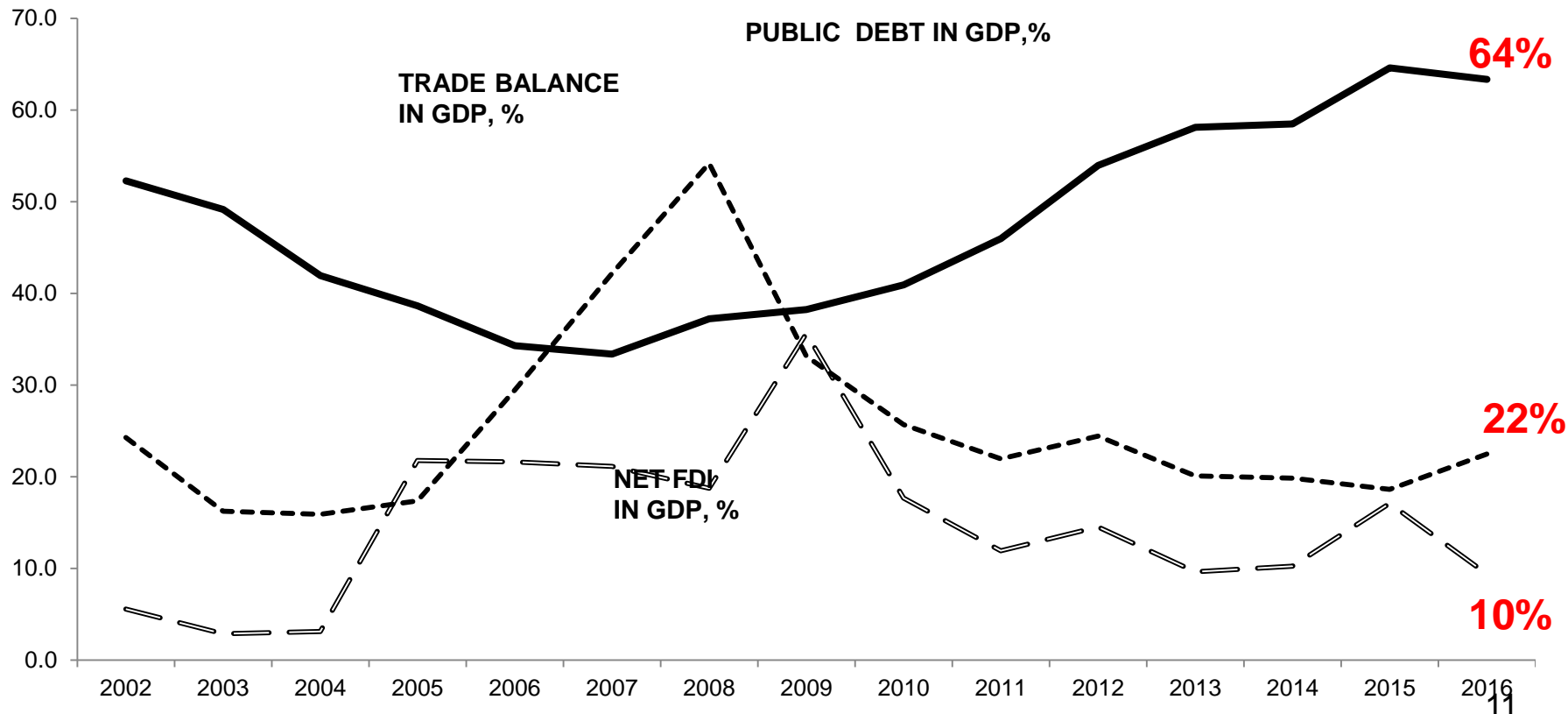

Tabela 1.2: Sažetak makroekonomskih i fiskalnih projekcija Crne Gore za period 2019-2021. godini (osnovni i scenario nižeg rasta)

Makroekonomski okvir		Ostvarenje	Procjena	Osnovni scenario			Scenario nižeg rasta		
		2017.	2018.	2019.	2020.	2021.	2019.	2020.	2021.
Makroekonomski pokazatelji	BDP nominalno (u mil.€)	4.299,1	4.604,5	4.788,6	4.956,8	5.138,3	4.737,7	4.888,8	5.041,5
	BDP, nominalni rast	8,7	7,1	4,0	3,5	3,7	2,9	3,2	3,1
	BDP, realni rast	4,7	4,1	2,8	2,3	2,4	1,4	1,9	1,9
	Inflacija (na kraju godine)	2,4	2,9	1,8	1,8	1,9	2,2	1,8	1,6
	Rast zaposlenosti (%)	2,1	2,2	1,0	0,9	0,5	-1,5	-1,0	0,0
	Deficit tekućeg računa (% BDP)	16,1	18,1	17,0	15,9	12,5	12,6	8,5	5,2

Fiskalni okvir (u % BDP-a)		Ostvarenje	Procjena	Osnovni scenario			Scenario nižeg rasta		
		2017.	2018.	2019.	2020.	2021.	2019.	2020.	2021.
Fiskalni pokazatelji	Izvorni javni prihodi	41,5	42,6	43,0	42,6	41,7	42,6	41,6	40,5
	Javna potrošnja	46,8	45,3	45,2	41,7	38,8	45,6	42,3	39,6
	Deficit/Suficit	-5,3	-2,7	-2,2	0,9	2,9	-3,0	-0,7	0,9
	Kamate	2,4	2,0	2,1	1,8	1,7	2,1	1,9	1,8
	Primarni deficit/suficit ¹	-3,2	-0,6	-0,1	2,8	4,6	-0,9	1,2	2,7
	Javni dug (% BDP)	63,2	70,0	67,0	64,6	60,4	68,6	67,0	63,6

Izvor: Ministarstvo finansija

Tabela 3.5.2 Kretanje državnog i javnog duga za period 2018-2021 - osnovni scenario (u milionima eura)⁹⁰

godina	2018	2019	2020	2021
BDP	4,604.50	4,788.60	4,956.80	5,138.30
Unutrašnji dug	347.30	498.80	539.80	542.80
Spoljni dug	2,744.30	2,582.30	2,539.30	2,445.27
Dug državnih preduzeća i privrednih društava	0.78	0.78	0.78	0.78
Ukupno državni dug	3,092.38	3,081.88	3,079.88	2,988.85
Ukupno državni dug %BDP-a	67.16%	64.36%	62.13%	58.17%
Dug lokalne samouprave	131.00	126.00	121.00	116.00
Ukupno javni dug	3,223.38	3,207.88	3,200.88	3,104.85
Ukupno javni dug %BDP-a	70.00%	66.99%	64.58%	60.43%

*Iznos duga lokalne samouprave je prema projekcijama Ministarstva finansija, iz razloga što država ne izrađuje kvartalne izvještaje o javnom dugu.

**Dug prikazan na grafiku ne uključuje depozite Ministarstva finansija i depozite lokalne samouprave.

Strukturne reforme 2017-2019

REFORMSKE OBLASTI

Oblast 1: UPRAVLJANJE JAVNIM FINANSIJAMA

Oblast 2: ENERGETSKA, SAOBRAĆAJNA I TELEKOMUNIKACIJSKA TRŽIŠTA

Da osigura postojanje efikasnih, djelotvornih i nezavisnih regulatornih i bezbjednosnih organa koji će sprovesti potpuno otvaranje željezničkog i energetskog tržišta

Oblast 3: RAZVOJ PRIVREDNIH SEKTORA

Industrija

Poljoprivreda

Usluge - turizam

Usluge - finansijske usluge

Oblast 4: POSLOVNO OKRUŽENJE I SMANJENJE NEFORMALNE EKONOMIJE

Da CG nastavi da olakšava sprovođenje različitih mjera finansijske i nefinansijske podrške MSP kako bi se podstaklo učešće u globalnim lancima vrijednosti. Da podrži razvoj privatnog konsultantskog tržišta

Oblast 5: ISTRAŽIVANJE I INOVACIJE

Oblast 6: SPOLJNA TRGOVINA I PODSTICANJE INVESTICIJA

Oblast 7: OBRAZOVANJE I VJEŠTINE

Da se produži radni vijek i smanje destimulansi za rad kroz osnaživanje veze između aktivnih mjera zapošljavanja i socijalne pomoći, kako bi se unaprijedilo učešće na tržištu dugoročno nezaposlenih, žena i mladih. Da sprovede strategije za usklađivanje obrazovanja i vještina sa potrebama na tržištu rada

Oblast 8. ZAPOŠLJAVANJE I TRŽIŠTE RADA

Oblast 9: SOCIJALNA INKLUZIJA, SMANJENJE SIROMAŠTVA I JEDNAKE MOGUĆNOSTI

PRAVCI RAZVOJA CRNE GORE 2015-2018

Ciljevi razvoja	<ol style="list-style-type: none"> 1. prosječna stopa rasta BDP-a, nominalno do 5,3%, a realno od oko 3-4% da bude; 2. smanjivanje stope nezaposlenosti sa 18,0% u 2014. na 16,6 % u 2018. godini; 3. servisiranje tekućih i razvojnih potreba iz Budžeta, a ne iz zaduživanja; 4. ukupan obim i dinamika investicija (prosječna stopa rasta 7, 9%), uz priliv SDI i dostizanje nivoa od oko 13,2% BDP-a u 2018. godini.
Dugoročni strateški cilj	Povećanje kvaliteta života pojedinca u Crnoj Gori u dugom roku
Doprinosnost strategije privrednom razvoju CG	<ol style="list-style-type: none"> 1. Povratak na ekonomski rast iznad potencijalnog, tj. realni rast BDP-a od 3-4%; 2. Smanjenje deficita javnih finansija i postizanje izbalansiranog budžeta i 3. Smanjenje učešća neformalne ekonomije.
Strategija se bazira na	<ul style="list-style-type: none"> • Konceptu „zelene ekonomije; • Razvojnim prioritetima: turizam, energetika, poljoprivreda i ruralni razvoj i industrija; • Relevantnim sektorskim strategijama i • Makroekonomskog i fiskalnom okviru 2015-2017.

PRIRORITETNI RAZVOJNI SEKTORI

1. Turizam

2. Energija

3. Poljoprivreda i ruralni razvoja

4. Industrija

PRAVCI RAZVOJA

Smart growth /Pametni rast	Sustainable growth/ Održivi rast	Inclusive growth/ Inkluzivni rast
Oblasti politika	Oblasti politika	Oblasti politika
1. Poslovni ambijent	9. Poljoprivreda i ruralni razvoj	15.Tržište rada
2. MSP	10. Šumarstvo	16. Obrazovanje
3. Prerađivačka industrija	11. Energetika	17.Sport
4. Konkurentnost	12. Životna sredina	18. Socijalna zaštita
5. Nauka	13. Saobraćaj	19. Zdravstvo
6. Visoko obrazovanje	14. Građevinarstvo i stanovanje	
7. Informacione tehnologije		
8. Turizam		

Tri prioritetna razvojna sektora, 19 oblasti politika i 72 specifične i neophodne investicije odnosno razvojne mjere (spisak prioriternih mjera sa budžetom)

Ograničenja razvoja

• Unutrašnji faktori:

- **Nizak nivo ukupne ekonomske aktivnosti**, posebno smanjenje industrijske proizvodnje i pad investicione aktivnosti u svim sektorima.
- **Smanjenje budžetskih prihoda**
- Smanjenje registrovane zaposlenosti i **rast nezaposlenosti.**
- **Visok nivo javne potrošnje i Penzioni deficit**
- **Visok javni dug u BDP-u, Servisiranje javnog duga, aktiviranje državnih garancija**
- **Potreba racionalizacije institucija i zaposlenih u javnom sektoru**
- Smanjenje odobrenih kredita, rast NPL kredita

• Spoljni faktori:

- **Slab i neujednačen oporavak zemalja EU i CEFTA**
- **Nestabilnost na evropskom finansijskom tržištu**
- **EU – kriza dugova i kriza povjerenja**
- **Smanjena sklonost investitora za investiranje u nestabilnim uslovima**
- **Skuplji troškovi finansiranja i manja kreditna aktivnost**
- **Odnos eura u odnosu na ostale valute** slabi konkurentnost crnogorskog izvoza.
- **Manji priliv stranih investicija** negativno se odražava i na kretanja zaposlenosti i sužava mogućnost kreiranja novih radnih mjesta.

PRIORITETNI RAZVOJNI PROJEKTI CRNE GORE (1)

PRIORITETNI RAZVOJNI PROJEKTI (PRP) 2017-2019	mil.€
Naziv projekta	Ukupno 2017-2019
SAOBRAĆAJ UKUPNO	839,8
I Autoput Bar-Boljare (dionica Smokovac-Uvač-Mateševo)	602,4
II Regionalni i magistralni putevi	191,3
III VAZDUŠNI SAOBRAĆAJ	29,7
IV ŽELJEZNIČKI SAOBRAĆAJ	12,4
V POMORSKI SAOBRAĆAJ	4,0
ENERGETIKA I INDUSTRIJA UKUPNO	845,1
Izgradnja malih hidroelektrana	76,7
Izgradnja vjetroelektrana	143,0
PROGRAM ENERGETSKE EFIKASNOSTI U JAVNIM ZGRADAMA FAZA II	14,3
ENERGETSKA EFIKASNOST U CRNOJ GORI - DODATNO FINANSIRANJE	1,7
Projekat izgradnje II bloka TE Pljevlja**	295,1
Povezivanje CG i IT podmor. kabl. - CGES dio	61,8
Terna	123,0
Investicije iz oblasti metalne industrije - Toščelik Nikšić	16,2
Investicije iz oblasti metalne industrije - KAP	56,9
Programi podrške razvoju preduzetništva, MSP i industrije	3,8
Rudnik Uglja Pljevlja	19,5
Rudnik Mrkog Uglja	6,0
Rudnici Boksita	12,7

PRIORITETNI RAZVOJNI PROJEKTI CRNE GORE (2)

TURIZAM-UKUPNO	1.353,6
Izgradnja turističkog kompleksa u Kumboru (Herceg Novi), Azmontinvestment	180,0
Izgradnja turističkog naselja Luštica (Tivat)	180,0
Izgradnja turističkih kompleksa Plavi horizonti Tivat	162,0
Izgradnja turističkih kompleksa - Porto Montenegro	75,0
Ostali veći hotelski resorti i hoteli:	270,0
- Monterose	140,8
- Maljevik	70,0
- Kraljičina plaža - Dubovica	30,0
- Projekti na sjeveru	35,0
Izgradnja hotela Kraljičina Plaža na Svetom Stefanu,	50,0
Valorizacija lokaliteta Bjelasica I Komovi	33,0
Valorizacija lokaliteta Durmitora	19,8
Izgradnja hotela Hilton u Podgorici,	0,0
Izgradnja hotela Kristal Rivijera u Petrovcu,	14,0
Ostali manji tur objekti visoke kategorije	80,0
Ostrvo Mamula - Herceg Novi (valorizacija)	14,0
UKUPNO-POLJOPRIVREDA	105,8
IPARD Like 2	10,0
Agrobudžet-podrška	25,5
ADMAS	25,6
IFAD	2,7
IPARD	42,0
UKUPNO PRIORITETNI RAZVOJNI PROJEKTI CRNE GORE	3.144,3